

MARGA COESÈL

Zorgeloos genieten

NATUURDAGBOEKEN
en hun SCHRIJVERS

winter koning
erier als woens
s myddays de
nat rait ik vo
een plechtijes
rood waardeje

kradyt roodstaart
ekapen ro afu
luk big, rd by
onse klant,
klurige bork
ies wies den
lijden dan
de sokken en
en z'n, neesh
zoa hen niet
med zyn orange

NOORDBOEK

MARGA COESÈL

Zorgeloos genieten

NATUURDAGBOEKEN
en bun SCHRIJVERS

NOORDBOEK

Deze uitgave kwam mede tot stand dankzij financiële steun van:

Heimans en Thijsse Stichting

 HUGODEVRIESFONDS
ONDERSTEUNING VAN DE BOTANIE

© 2024 Marga Coesèl | uitgeverij Noordboek

Omslagontwerp: Mijke Wondergem

Boekverzorging: Sander Pinkse

Omslag: fragmid uit dagboek 1946 van Peter van Straaten en foto van Cok Bak (staand) naast zijn broer Jos (Esbeek 1941)

Pagina 2: Peter Coesèl (r) en Michiel Hertroys (1958)

Pagina 6: Bladzijde uit een dagboek van Niels Daan, tocht naar Terschelling (1957)

ISBN 978 94 6471 178 3

NUR 410 | 680

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Noordboek, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl.

Uitgeverij Noordboek is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

Inhoudsopgave

Inleiding 7

1 Natuurjournalen (de traditionele natuurdagboeken) 11

2 Natuurdagboeken nieuwe stijl 64

3 Natuurdagboeken in de vorm van natuurcolumns 68

Schrijvers van natuurdagboeken 73

Noten 88

Dankwoord 92

Personenregister 94

Tocht
Naar

Terschelling

met

Malle Dotirga.

Inleiding

Zorgeloos genieten gaat over natuurdagboeken. Maar wat is een natuurdagboek? Voor een goed begrip is enige uitleg noodzakelijk. Er bestaan tegenwoordig namelijk drie typen natuurdagboeken.

1. Natuurdagboeken waarbij het accent ligt op het schriftelijk vastleggen van de in het veld verzamelde waarnemingen van planten- en diersoorten, in eerste instantie bedoeld voor eigen gebruik. Dit type natuurdagboek is een soort excursiedagboek. Het gaat in feite om het traditionele natuurdagboek. Ik duid het genre hierna aan als *natuurjournaal*.

2. Natuurdagboeken waarbij het accent ligt op de beschrijving van de natuurlijke omgeving. Het gaat daarbij om de sfeer en de emotie die het verblijf in de natuur opwekt, en niet zozeer om het vastleggen van namen van planten- en diersoorten. Dit type natuurdagboek duid ik hierna aan als *natuurdagboek nieuwe stijl* (n.s.).

3. Natuurcolumns in dag- en weekbladen, onder de kop *Natuurdagboek*. Kenmerkend voor dit type natuurdagboek is dat het gaat om een tekst van een beperkt aantal woorden waarbij de

schrijver zich richt tot de lezer. De maker van een natuurcolumn wil zijn kennis van en zijn belangstelling voor de natuur overdragen op het publiek.

Het eerste type, het *natuurjournaal*, is de oudste vorm van het natuurdagboek. Het betreft meestal een schoolschrift of cahier waarin een natuurliefhebber de planten- en diersoorten die hij of zij tijdens een excursie heeft waargenomen noteert met vermelding van de datum en de locatie, soms met aanvullende informatie. Het bijhouden van dit type natuurdagboek was vooral populair in de vorige eeuw. Het genre werd met succes beoefend door de natuurschrijver en natuurbeschermer Jac. P. Thijsse, en door veel natuurliefhebbers na hem.

Het tweede type, het *natuurdagboek nieuwe stijl*, is van recentere datum maar overvleugelt qua bekendheid inmiddels het traditionele natuurdagboek, het natuurjournaal. Bij het natuurdagboek n.s. gaat het om teksten die meestal in boekvorm worden verspreid. Het bekendste voorbeeld van dit type natuurdagboek is het *Natuurdagboek* van de schrijver Nescio (J.H.F. Grönloh) dat in 1996 als zelfstandige uitgave onder deze titel verscheen.

Het derde type natuurdagboek, *natuurcolumns* die verschijnen onder de kop 'Natuurdagboek', is van nog recentere datum, namelijk van het begin van de eenentwintigste eeuw. Voor alle duidelijkheid: het publiceren van columns over de natuur in dag- en weekbladen, gebeurde al in de negentiende eeuw en geruime tijd daarna. In het verleden verschenen die columns echter niet onder de kop Natuurdagboek, maar onder andere namen, zoals 'Uit de natuur'. De eerste die een natuurcolumn

publiceerde onder de kop Natuurdagboek was de natuurkenner en journalist Henk van Halm.

In dit werkstuk, getiteld *Zorgeloos genieten*, is zowel een hoofdstukje gewijd aan het natuurdagboek n.s. als aan het natuurdagboek in de vorm van een column; de hoofdmoot van dit werkstuk gaat echter over het natuurjournaal, dus over de traditionele natuurdagboeken.

De lezer moet zich daarbij realiseren dat een natuurjournaal geen ‘gewoon’ dagboek is. Een belangrijk verschil is dat de schrijver van een natuurjournaal niet gespitst is op het vermelden van zijn of haar dagelijkse besommingen en zielenroerselen. Het gaat de auteur om het vastleggen van de namen van de in het veld waargenomen planten- en diersoorten, dus bedoeld als een soort geheugensteuntje, maar ook met de ambitie die kennis verder uit te breiden.

Het grotendeels voorbijgaan aan het persoonlijke wel en wee in het natuurjournaal is een opmerkelijk verschijnsel. Ik werd erop attent gemaakt door een opmerking van de illustrator en schrijver Peter van Straaten. In de dagboekjes die hij in zijn jeugd had bijgehouden, had hij nooit vermeld dat hij in zijn jonge jaren – na een val uit een boom – zijn arm had gebroken. Die dagboekjes gebruikte hij namelijk alleen voor het noteren van zijn vogelwaarnemingen. Het vermelden van persoonlijke zaken vond hij overdreven, dat paste niet in zijn vogeldagboekjes. Iets dergelijks trof ik aan in het dagboek van mijn echtgenoot Peter Coesel: ook bij hem ging het er uitsluitend om of hij op zijn excursie vogels had gezien, en vooral welke. Als een dag geslaagd was, noteerde hij het verslag met een kroontjespen in

rode inkt. Groene inkt stond voor een neutrale dag en in de zeldzame gevallen dat de excursie niets had opgeleverd, werd dat in blauwe inkt vermeld.

Dit soort bijzonderheden, dus het laten prevaleren van het veldwerk boven de dagelijkse beslommeringen, maakte mij nieuwsgierig naar andere natuurjournalen en de schrijvers ervan. Het onderzoek riep vragen op, zoals: levert het bestuderen van natuurdagboeken relevante gegevens op voor de wetenschap?

Ik ontdekte al snel dat het aantal natuurliefhebbers dat een natuurjournaal had bijgehouden zeer omvangrijk was; veel groter dan ik had verwacht. Het is onmogelijk al die schrijvers uitvoerig te vermelden; slechts een aantal van hen zal ik hierna aan de hand van hun werk nader belichten. Van meet af aan was ook duidelijk dat alle schrijvers van de natuurjournalen iets gemeen hadden: namelijk een tomeloze passie voor de natuur. Zij hadden allen de drang er altijd weer op uit te trekken, ongemakken en ontberingen te trotseren in ruil voor een ervaring die Jan Joost ter Pelkwijk, als aankomend bioloog, in zijn natuurdagboek omschreef als 'zorgeloze genieting'.

Om een completer beeld te krijgen van het genre natuurdagboek in de brede zin van het woord (dus van de drie typen) staat op het eind van dit werkstuk een lijst met de namen van alle in de tekst genoemde schrijvers van natuurdagboeken, aangevuld met personen van wie natuurdagboeken bewaard worden bij de Heimans en Thijsse Stichting, Naturalis en de Vogelwerkgroep Amsterdam.

I

Natuurjournalen (de traditionele natuurdagboeken)

Vroeger en nu

Ooit waren er talloze – vooral jonge – natuurliefhebbers die, na afloop van een excursie, de waarnemingen over planten en dieren die zij in het veld hadden verzameld, nauwgezet vastlegden in schriften en cahiers.

Dat vrijwel niemand dat nog doet, komt waarschijnlijk omdat er nu eenvoudigere methoden bestaan om gegevens op te slaan. Vroeger beschikten natuurliefhebbers vrijwel alleen over een pen en papier. De fotografie stond nog in de kinderschoenen en de smartphone en internet moesten nog worden uitgevonden. Door de snelle ontwikkeling van de techniek is er veel veranderd. Het bijhouden van een natuurdagboek op papier is sinds het begin van het computertijdperk minder gebruikelijk; al worden er ook nu nog weleens pogingen gedaan het schrijven van natuurjournalen of natuurlogboeken te promoten.¹

Hedendaagse natuurliefhebbers verzamelen hun gegevens nog steeds in het veld, maar zij voeren die doorgaans interactief in op een website. Bijvoorbeeld op de sinds 2006 bestaande

10 Maart. Zondag.

's morgens dichte mist. guur. L.D. wind
om 8.15 naar Robby. Hout vliegt op Loegfliet
Roek aan de Nass. weg. Op H.D. bij Vanden Bosch
vliegen twee Stieken tegen elkaar op. Prager bij
thodolende: boschje. Spoeue Specht ♀ bij treehuis
veerend geluid in Beukenlaan. 't zijn 4 Naam-
sche. Feaien. Robby komt. jaagt de Spoeue
Spechten op. 't is in paartje. Taxant kerkst.
Rante Stier vliegt altijd door in zelfde. Mere

Dagboek Gerrit Brouwer (1918)

dag: vrijdag datum: 20/5/94 tijd: 's-middag
plaats: Durgerdam
weersomstandigheden: wisselend bewolkt. redelijk zon.

20/5 tussen Durgerdam en Kinselmeer.

foeragerende kluut (1x). Terezen met tweeluur, grutto's en
broedende meelwet, midden in weiland.

1x slag dijk tussen Kinselmeer en Uitdam. 2 lepelaars
afzonderlijk.

Tussen Ranxtop en Zunderdorp. Na tweede bocht.

1x tapuit (♀) in weiland en voor de Aets 1x witte en 1x

Dagboek Nirk Zijlmans (1994)

website *Waarneming.nl*, die filters bevat op soort, locatie en periode, zodat de waarnemingen op verschillende manieren terug te vinden zijn. Er zijn ook heel wat (amateur)veldbiologen die hun vondsten sturen naar de website *NatureToDay*. Alle waarnemingen worden tegenwoordig zoveel mogelijk verzameld in de Nationale Databank Flora en Fauna. Dankzij de moderne technieken worden in deze tijd veel waardevolle gegevens vastgelegd. Vogelaars kunnen zich tegenwoordig oriënteren op het *Vogeldagboek*, een e-mailnieuwsbrief, van de fotograaf en vogelkenner Adri de Groot.²

DE VOGELDAGBOEKEN VAN ADRI DE GROOT

Dat de traditionele, op papier genoteerde natuurdagboeken boordevol staan met oudere informatie over het vóórkomen en de verspreiding van planten- en diersoorten, is weinig bekend. Helaas zijn ook lang niet alle natuurjournalen bewaard gebleven voor het nageslacht. Door het particuliere karakter van deze geschriften en vooral door het geringe besef van de betekenis ervan, zijn heel wat exemplaren verloren gegaan. Van Jac. P. Thijsse hebben we thans de beschikking over zes natuurdagboeken, maar het staat wel vast dat hij er meer heeft geschreven.³

Hoeveel schriften en cahiers van natuurliefhebbers er in totaal verloren zijn gegaan, is moeilijk te schatten. Zeker is dat er ook nu nog exemplaren dreigen te verdwijnen. Om dit te

Jac. P. Thijsse, zittend op het landgoed Lindenbeuvel, Overveen (1910)

voorkomen, spannen onder anderen Ruud Vlek en Gerard Ouweneel zich al sinds de jaren negentig in voor het opsporen en veiligstellen van ornithologische archivalia, met speciale aandacht voor vogeldagboeken. In 2012 werd de Avifaunistische Kring Nederland (AKN) opgericht.⁴ Een van de activiteiten van de AKN is het ontsluiten van het Nederlands Ornithologisch Erfgoed.

Hoe het begon

Wie in Nederland als eerste begon met het bijhouden van een natuurjournaal is moeilijk te achterhalen. De tot nu toe oudst bekende dagboeken zijn die van de onderwijzer, schrijver en natuurbeschermer Jac. P. Thijsse. Zijn eerste logboek begint op 13 februari 1884. Hij was toen achttien jaar oud, woonde in Amsterdam en had net zijn onderwijzersdiploma behaald. Op die dertiende februari noteerde hij:

‘Sedert eenige dagen is de zon weer zichtbaar. Het weer is zacht. Kornoelje, els en hazelaar bloeien in de stadsparken, tulpen en crocussen in onze bloempotten. Nu ga ik er eens op uit om te zien hoe de Natuur bij Amsterdam er uitziet.’⁵

De iets oudere jurist René Snouckaert van Schauburg zat Thijsse met zijn dagboek dicht op de hielen. Terwijl Thijsse zich interesseerde voor alles wat leeft en groeit, ging de belangstelling van Snouckaert vrijwel alleen uit naar vogels. Van

Schriften René Snouckaert van Schauburg

Snouckaert zijn zeven schriften met waarnemingen bewaard gebleven uit de periode 1889–1918.⁶ Tijdgenoten van deze beide natuurvorsers, zoals de onderwijzers en schrijvers Jasper Jaspers jr. en Eli Heimans, hielden ook een dagboek bij, maar die geschriften zijn nooit teruggevonden.⁷

Sinds het begin van de vorige eeuw is het landschap in Nederland door de verstedelijking, industrialisatie en bevolkingsgroei ingrijpend veranderd. Tegenwoordig vind je nauwelijks nog nesten van weidevogels met eieren, terwijl die vroeger volop aanwezig waren. Het zoeken naar eieren was een vorm van buitensport. Toen Jac. P. Thijssen in 1890 als jonge onderwijzer op Texel arriveerde, was het verzamelen en rapen van